

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

**Кафедра філософії права
та юридичної логіки**

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО

**Київ
2020**

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Кафедра філософії права
та юридичної логіки

**ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ
ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ
ПОЛІЦЕЙСЬКОГО**

Київ
2020

УДК 174:351.74
О-752

Рецензенти:

Василевська Т. Е., професор кафедри публічного управління та публічної служби Національної академії державного управління при Президентові України, доктор наук з державного управління, професор;

Калиновський Б. В., завідувач кафедри конституційного права Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент

Укладачі:

Кравець В. М., кандидат юридичних наук, доцент;

Кумеда Т. А., кандидат мистецтвознавства, доцент;

Павлишин О. В., доктор юридичних наук, доцент;

Петрова Г. М., кандидат філософських наук;

Роговенко М. М., кандидат педагогічних наук, доцент;

Симон Ю. С., кандидат філософських наук, доцент;

Антіпова О. П., кандидат філософських наук;

Стус В. І., старший викладач кафедри філософії права та юридичної логіки

*За науковою редакцією академіка Національної академії правових наук України, доктора юридичних наук, професора **М. В. Костицького***

Рекомендовано науково-методичною радою Національної академії внутрішніх справ 18 листопада 2019 року (протокол № 3)

Основні принципи професійної етики поліцейського
О-752 [Текст] : пам'ятка / В. М. Кравець, Т. А. Кумеда, О. В. Павлишин, Г. М. Петрова та ін. ; за наук. ред. М. В. Костицького. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 48 с.

Пам'ятка призначена для використання в освітньому процесі під час проведення практичних занять у системі першопочаткової підготовки, підвищення кваліфікації та службової підготовки. Видання буде корисним кандидатам на проходження служби в поліції для розвитку їх світогляду, проведення з ними правовиховної роботи; експертам – для розвитку професійно-етичного дискурсу й розроблення проєктів з державного будівництва; усім небайдужим лідерам суспільної думки – для долучення до вироблення сучасної моделі професійної етики українського поліцейського як етичної складової державотворення

УДК 147:351.74

© Національна академія внутрішніх справ, 2020
© Кравець В. М., Кумеда Т. А., Павлишин О. В.,
Петрова Г. М., Роговенко М. М., Симон Ю. С.,
Антіпова О. П., Стус В. І., 2020

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
Вступ	6
Призначення та роль поліції.....	8
Цінності в професійній діяльності поліцейського	12
Принципи професійної етики поліцейського.....	15
Принцип верховенства права	16
Принцип справедливості	17
Принцип дотримання прав і свобод людини	18
Принцип законності.....	19
Принцип рівності	21
Принцип гуманізму.....	21
Принцип толерантності	22
Принцип свободи совісті	24
Принцип гендерної рівності	25
Принцип неупередженості.....	27
Принцип служіння суспільству	28
Принцип відкритості і прозорості	29
Принцип безперервності.....	31
Принцип взаємодії з населенням на засадах партнерства	33
Принцип політичної нейтральності.....	35
Етичний інструментарій	37
ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА.....	42
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	44

ПЕРЕДМОВА

Читачеві пам'ятки «Основні принципи професійної етики поліцейського», підготовленої колективом кафедри філософії права та юридичної логіки Національної академії внутрішніх справ, запропоновано роз'яснення та рекомендації щодо формування моделей професійного мислення поліцейського. Видання адресоване як діючим працівникам поліції, так і тим, хто лише планує випробувати власні сили в цій важливій для суспільства службі. Автори підготували своєрідний компендіум етичної складової професійної діяльності поліцейських, що ґрунтується на міжнародно-правових актах, конкретизації положень Конституції України, законів України, підзаконних актів і філософських джерел, де йдеться про професійну діяльність поліцейських, етичні та правові засади їхніх дій у різних ситуаціях. Текст пам'ятки є своєрідним коментарем до зазначених нормативно-правових актів та містить ключові засади вдосконалення професійної етики поліцейського, розвитку спроможності до професійно-етичної рефлексії.

Ґрунтуючись на принципі верховенства права, закріпленого в Конституції України (ст. 8), автори прагнуть комплексно та системно розглянути загальноетичні правила поведінки, положення професійної етики поліцейського, закони й підзаконні акти, що регулюють діяльність цих фахівців, ураховуючи нерозривний зв'язок етики, права й законодавства в діяльності поліції.

Державні функції поліції (охорона правопорядку, громадської безпеки, прав і свобод громадян, викриття та розслідування правопорушень тощо) реалізуються через діяльність конкретних працівників поліції. Саме від їх професіоналізму, компетентності й етичності залежить належне виконання завдань і функцій поліції, її імідж в очах громадян та міжнародної громадськості. З огляду на євроінтеграційні процеси в нашій державі, діяльність української поліції має відповідати європейським і західним стандартам, передбаченим, зокрема, резолюцією ООН від 17 грудня 1979 року «Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку», Європейським кодексом поліцейської етики, ухваленим як

рекомендація Комітету міністрів Ради Європи від 19 вересня 2001 року, та іншими документами.

Текст пам'ятки визначає змістовий базис, що дає змогу знайти відповіді на широкий спектр практичних питань, які стосуються як професійного добору на службу в поліції, так і вимог до поведінки поліцейського в конкретних життєвих обставинах, тобто власне цінностей і принципів професійної діяльності. **Це – презентація моделі універсальної системи координат для етичної оцінки професійності поведінки поліцейського.**

Автори послідовно доводять, що поліцейський мусить бути передусім культурною та етичною людиною, спроможною до професійно-етичної рефлексії та прийняття відповідального рішення. Вони актуалізують питання про пріоритетність і баланс того чи іншого спрямування: служіння народу, державі чи забезпечення поліцейським сервісом (і яким конкретно) сучасної української поліції – вона є тим, хто служить народу, державі, чи сервісною службою з надання правоохоронних послуг.

Вказане питання є неоднозначним. Якщо для європейців є звичним розуміння діяльності поліції як сервісної служби, то в нашому менталітеті закріплено стереотипи майже пафосного звучання – правоохоронці (поліцейські) служать громадянському суспільству, державі, народові. І змінити цей стереотип одномоментно неможливо.

Рекомендуємо пам'ятку «Основні принципи професійної етики поліцейського» для вивчення та використання в практичній діяльності працівникам поліції, а також викладачам кафедр загальногуманітарного та прикладного спрямування закладів вищої освіти системи МВС України.

*Науковий редактор – академік
Національної академії правових наук
України, доктор юридичних наук,
професор генерал-лейтенант
внутрішньої служби у відставці
М. В. Костицький*

ВСТУП

Професії набувають визнання в суспільстві з огляду на їх корисність, затребуваність і необхідність для нього. Будь-яка професійна діяльність за своєю суттю спрямована на покращення життя людей. Обираючи майбутню професію, людина дає згоду на дотримання принципів і норм професійної етики. Причому **професійна етика як галузь прикладних знань формулює й обґрунтовує систему моральних норм і принципів, які діють у специфічних умовах взаємовідносин людей у сфері визначеної професії, ураховуючи очікування й запити суспільства щодо певної професії, а також окреслення меж професійної діяльності та професійної компетенції.**

Сучасне суспільство є надзвичайно динамічним. Воно перебуває в процесі постійних змін, і кожне нове покоління висуває нові запити та вимоги до професійної діяльності. На динаміку змін у суспільстві істотно впливає врахування/неврахування особистісних задатків молодих людей у межах їх професійної орієнтації, можливості набуття ними професійних компетенцій відповідно до власних нахилів і вподобань. Чим повніше ця здатність реалізується, тим успішніше та швидше відбуваються суспільні перетворення і формуються нові запити щодо оптимізації різних сфер професійної діяльності.

Суспільство вважають цивілізованим, якщо в ньому закладено можливості отримання «другого шансу» для тих, хто здійснив надскладний для себе вибір, зокрема в контексті обрання майбутньої професії. Водночас **підвищуються вимоги щодо чіткості й зрозумілості формулювання стосовно призначення тієї чи іншої професійної діяльності**, що прописані в супроводжувальній нормативно-правовій базі. Система освіти й виховання повинна готувати молоду людину до того, що вибір професійної діяльності має збігатися з вибором подальшого особистого життєвого шляху, способу життя та його організації.

Професійна етика поліцейського має деонтологічний характер. Від чіткості, зрозумілості та належного відображення в нормативних документах норм і вимог професійної етики залежить ефективність роботи працівника поліції.

Реформування правоохоронної системи, її орієнтація на міжнародні стандарти в цій сфері потребують від правоохоронця усвідомлення цілей і змісту інновацій у професійній діяльності. Їх утілення пов'язане із засвоєнням ключових понять і категорій, завдяки яким розкриваються призначення й цінності професійної діяльності. Зазначені поняття дають змогу сформувати конструктивне уявлення про завдання професійної діяльності, включеної до системи соціальних відносин, допомагають зрозуміти взаємозв'язок і взаємодію таких соціальних інститутів, як громадянське суспільство та поліція.

Водночас понятійний апарат, що використовується в нормативній базі, має бути уніфікованим для всіх професій, зайнятих у сфері державної служби, що сприятиме створенню єдиного смислового простору соціальної дії, соціальній комунікації та порозумінню.

ПРИЗНАЧЕННЯ ТА РОЛЬ ПОЛІЦІЇ

Виявлення та чітке формулювання місії поліцейської служби – основа всієї системи етики поліцейських і фактор ствердження моральних відносин між поліцією як органом виконавчої влади та громадянами. Призначення поліцейської служби визначає розуміння місця поліцейських у суспільстві, слугує стрижнем формулювання засад професійної діяльності та відповідних вимог до представників поліції, критерієм оцінки їхньої діяльності.

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про Національну поліцію», завдання поліції полягає в наданні поліцейських послуг у сферах:

- 1) забезпечення публічної безпеки і порядку;*
- 2) охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства й держави;*
- 3) протидії злочинності;*
- 4) надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги.*

Для виконання цих завдань заходи з охорони правопорядку повинні відповідати базовим критеріям принципу верховенства права, національним і міжнародним стандартам, а відповідне національне законодавство має бути доступним для громадськості, сформульованим досить чітко та зрозуміло.

У Пояснювальному меморандумі до Європейського кодексу поліцейської етики здійснено аналіз цінностей і норм, які мають бути притаманні поліції в сучасному

суспільстві. Зокрема, зазначено, що: «Поліція в демократіях допомагає підтримувати цінності демократії та сама сповідує ці цілі. Загалом громадськість погоджується та насправді схвалює здійснення поліцією легітимної влади доти, доки помітно, що поліція виконує свої завдання в етично прийнятний спосіб і заради гідних демократичних цінностей. Водночас поліція, задовольняючи ці вимоги, має повне право розраховувати на те, що громадськість довірятиме їй у виконанні її обов'язків та співпрацюватиме з нею в цьому».

У демократичному суспільстві поліція наділена повноваженнями відповідно до закону. Громадськість довіряє їй, сподіваючись, що вона (поліція) не зловживатиме своїми повноваженнями. Будь-які зловживання здатні підірвати загальну віру в справедливість, призвести до того, що цивільне населення буде користуватись власною системою відновлення справедливості.

Нині існують різні стратегії діяльності держави, різні розуміння професійної місії поліції та поліцейських, зокрема традиційна, орієнтована на служіння народу й державі, та модерна, що передусім має на меті надання послуг громадянам («сервісна модель»).

Сутність, домінуючі цінності, конкурентні переваги та предмет критики зазначених стратегій відображено в таблиці.

Підходи до призначення поліції

Особливості	Робота поліції як служіння	Робота поліції як надання послуг
<i>Суть підходу</i>	Служба в поліції – честь і священний обов'язок	Поліція – виробник послуг, різновид найму
<i>Домінуючі цінності</i>	Громадянськість, рівність, представництво, відповідальність, нейтральність	Орієнтація на користувача, ефективність, змагальність, менеджеризм, гнучкість, ініціативність, партнерство
<i>Конкурентні переваги</i>	Орієнтація на справедливість, усталені стандарти професійної етики, націленість на рівне ставлення до всіх громадян	Чітко сформульовані вимоги, кількісні критерії ефективності, усвідомлена оптимізація структури й параметрів органів управління
<i>Предмет критики</i>	Труднощі з оптимізацією роботи поліції	Ослаблення традиційно міцної корпоративної етики, ризик формування бізнес-іміджу поліції

Обидва підходи мають свої переваги й недоліки. Найбільш продуктивним було б у формулюванні призначення поліцейської діяльності поєднати два представлені підходи. У такому разі моральне призначення поліції розкривалося б у формулі:

«Поліцейські служать народу України, задовольняючи його потреби в послугах держави».

Призначення професії є підґрунтям усієї професійно-етичної системи діяльності поліції:

ЦІННОСТІ В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО

Цінності відображають те, що є значущим, надає усвідомленості та змістової наповненості професійній діяльності. Цінності, які обстоює поліція в демократичному суспільстві, – наголошення на людській, соціальній і культурній важливості, якими є життя та гідність людини, повага до неї, справедливість, солідарність тощо.

Верховенство права, гуманізм, професіоналізм є базовими цінностями професійної діяльності поліцейського; вони мають регулятивну значущість, конститутивність використання, ***формують фундамент здатності розуміти сутність і призначення професії поліцейського.***

Верховенство права є гарантованою Конституцією основою співіснування людей в українському суспільстві; закріплене та набуває реалізації в політичних програмах, зокрема в політичному курсі на євроінтеграцію. *Гуманізм* як визнання людини найвищою соціальною цінністю, тобто всебічне утвердження цінності людської особи й особистості, є передумовою побудови будь-якого політичного, економічного, соціального чи освітнього проєкту. *Професіоналізм* як форма самовизначення, стилю життя, способів діяльності й алгоритмів дій, що розгортаються в публічній сфері, є ознакою соціальної зрілості, автономії та суверенності особи.

Цінності верховенства права, гуманізму, професіоналізму слугують формулами моральності професіонала, суб'єктивний характер сприйняття яких залежить від рівня освіти й життєвих ціннісних орієнтацій працівника.

Професійна діяльність, професіоналізм – це не лише знання про процесуальність / певний алгоритм дій, а й розуміння та виконання етичних норм і приписів щодо здійснення професійної діяльності. Ці норми та приписи є похідними від основних принципів професійної етики.

Професіонал діє з огляду на чітко окреслені межі своєї професійної компетенції, урахувуючи водночас запити й виклики сьогодення. Оцінка професійної діяльності, реформування та внесення змін до професійних компетенцій покладена на суспільство, громадський актив, а не на працівників певної професійної галузі. Так, якщо професійна діяльність не відповідає запитам суспільства, за оцінкою останнього (підкріпленою в ЗМІ, соціологічних опитуваннях) є нерезультативною / неефективною, така діяльність підлягає реформуванню або ж цей вид професійної діяльності повністю ліквідують.

Результатом реалізації цінності професіоналізму є формування довіри до себе і своєї професійної діяльності. **Довіра** – ставлення до іншої особи та до її дій, що ґрунтується на впевненості в її правоті, вірності, добросовісності, чесності.

Довіру найчастіше визначають як:

- надійність виконання зобов'язань;
- передбачуваність;
- точність, ефективність виконання обов'язків.

Дійове функціонування права (як зазначав Іммануїл Кант, «право однієї людини закінчується там, де починається право іншої людини») є передумовою створення довірливих відносин. Однак навіть у правовій державі довіра не виникає автоматично, її примноження потребує часу й зустрічних зусиль з боку соціальних груп та інститутів.

Довіра тісно пов'язана з *легітимністю влади*, яка виражає зв'язок інтересів людей з їх внутрішньою оцінкою і залежить від їх світосприйняття, а також визнанням соціальної ієрархії, суспільного розподілу праці як атрибуту розвинутого суспільства.

Легітимність (від лат. *legitimus* – згідно із законами, правомірний, законний) – результат процесу, під час якого:

- авторитет (влада, начальство) набуває визнання з боку підвладних – коли йдеться про службову/соціальну «вертикаль»;
- усі учасники соціальних/публічних відносин визнають/виробляють загальні стандарти (мірила) цих відносин як символічного посередника, що забезпечує взаємне виконання зобов'язань, – коли йдеться про «горизонталь» (наприклад, взаємодія поліції з населенням на засадах партнерства).

Легітимність – це переконаність людей у тому, що авторитет, який стоїть перед ними, передбачає вагомий моральний зміст.

Легітимність – соціально-психологічна ознака державної влади, авансована її підтримка, виправдання, схвалення. Відсутність цієї ознаки в конкретній владі якщо не унеможлиблює, то мінімізує будь-які її зусилля; наявність – помножує вказані зусилля.

Громадянське суспільство як «співавторство рівних у своїй гідності громадян» (А. Гусейнов) формує складну систему взаємозалежних відносин різного рівня взаємопідпорядкування. Відчуття своєї громадянської ідентичності неможливе без включення до **спільної справи суспільного впорядкування** задля реалізації **спільного суспільного блага**. На цій ідеї ґрунтується мотиваційна складова як для всієї правоохоронної діяльності, так і для будь-якої професійної діяльності в суспільстві.

ПРИНЦИПИ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО

Принципи професійної етики поліцейського – це основоположні ідеї, керівні начала, на яких ґрунтується професійна діяльність поліцейського, у яких фіксуються ціннісні й ідеологічні засади публічного життя суспільства. Недотримання цих вимог ставить під сумнів легітимність здійснення професійної діяльності, підриває довіру до професіоналізму як до певної кваліфікаційної якості людини, загрожує загальною недовірою громадськості до програм державного менеджменту і, у крайніх своїх виявах, соціальними заворушеннями.

Принципи професійної етики поліцейського у вітчизняному законодавстві закріплено в Конституції України, законах України «Про Національну поліцію», «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України», наказі МВС України від 09.11.2016 № 1179 «Про затвердження Правил етичної поведінки поліцейських». Це принципи:

- *верховенства права;*
- *дотримання прав і свобод людини;*
- *законності;*
- *відкритості та прозорості;*
- *політичної нейтральності;*
- *взаємодії з населенням на засадах партнерства;*
- *безперервності;*
- *справедливості, неупередженості та рівності.*

Фіксація основних етичних принципів під час укладання нормативно-правових актів дає змогу повніше розкрити сутність і призначення професії поліцейського та водночас відобразити очікування й запити суспільства до його професійної діяльності.

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА	ПРОФЕСІОНАЛІЗМ	ГУМАНІЗМ
<i>як цінність</i>	<i>як цінність</i>	<i>як цінність</i>
справедливість, дотримання прав і свобод людини, законність, рівність	служіння суспільству, відкритість і прозорість, політична нейтральність, безперервність, взаємодія з населенням на засадах партнерства	толерантність, неупередженість, свобода совісті, гендерна рівність

Слід зазначити, що запропонована класифікація є *досить умовною та умоглядною*, оскільки всі принципи професійної етики поліцейського взаємопов'язані та взаємообумовлені.

Принцип верховенства права

Захист прав і свобод людини є ідейною основою правоохоронної діяльності в сучасному суспільстві. У ст. 8 Конституції України наголошено: «В Україні визнається і діє принцип верховенства права».

Роз'яснення принципу верховенства права представлено в Пояснювальному меморандумі до Європейського кодексу поліцейської етики: «Верховенство права передусім передбачає, що ті, хто творять, тлумачать і застосовують закон, повинні підкорятися цьому закону. Інакше кажучи, поліція має підкорятися законам, застосування яких вона забезпечує. Саме за цією ознакою можна судити про поліцію справжньої демократії: вона підкоряється тому самому закону, який вона захищає. Роль поліції в захисті і збереженні верховенства права настільки важлива, що, спостерігаючи за поведінкою поліції в демократії, можна судити про її рівень».

Принцип справедливості

Однією з основних ознак належної охорони правопорядку є *справедливість*. Принцип справедливості передбачає забезпечення належної рівноваги в суспільстві. Як результат пошуку міри людських вчинків справедливість базується на явищі зворотного зв'язку, тобто сумірності, співвіднесеності наданого й отриманого, намірів та їх утілення. Справедливість включає як ідеал, так і спосіб, процес його досягнення.

Справедливість передбачає певний рівень злагоди між членами суспільства стосовно принципів, за якими вони живуть. Загалом справедливості в суспільстві можна досягти за умови наявності угоди про можливості, однаково доступні або закриті для всіх, і пошанування загальних фундаментальних положень, які закріплені в Конституції.

У Пояснювальному меморандумі до Європейського кодексу поліцейської етики принцип справедливості висвітлено так: «Вимога справедливості є загальною і необмеженою якістю, яка включає в себе, з-поміж іншого, принцип неупередженості та недискримінаційного підходу. Поліція діє справедливо, коли вона повністю поважає позиції та права кожної особи, з якою вона має справу під час виконання нею своїх обов'язків. Справедливість повинна застосовуватися в усіх аспектах роботи поліції, але особливого значення вона набуває в її відносинах з населенням. Вимога неупередженості передбачає, щоб поліція поводитися гідно і не приймала жодну сторону в спорі, щодо якого ведеться розслідування. У випадку порушень поліція не повинна висловлюватися з питання про винуватість... Крім того, неупередженість вимагає, щоб персонал поліції утримувався від будь-яких видів діяльності, не пов'язаних з поліцією, які могли б їм заважати виконувати свої завдання повністю неупереджено або створювати в населення враження про це».

Принцип дотримання прав і свобод людини

Права людини можна розглядати на трьох основних рівнях:

- як ідею прав людини, що містить комплекс природних і непорушних свобод та юридичних можливостей, обумовлених фактом існування людини в суспільстві;

- як правовий інститут, виражений у комплексі специфічних юридичних норм, встановлених як на міжнародному й міждержавному, так і на національному рівні;

- як систему особливих відносин між людьми, яка утворилася на основі множини суб'єктивних прав та обов'язків соціальних суб'єктів.

Реалізація принципу дотримання прав і свобод людини на пряму пов'язана з вимогою *недискримінації*. Так, недискримінація є загальним принципом прав людини; вона прагне ліквідувати всі перешкоди на шляху до користування рівними правами та повної суспільної інтеграції осіб, які належать до меншин.

Спочатку в Європейському співтоваристві недискримінація виявлялася у формі гендерної рівності й усунення дискримінації на основі національності. Згодом зазначене поняття було поширено на випадки етнічної та расової дискримінації. Норму недискримінації закріплено й на міжнародному рівні, зокрема в Загальній декларації прав людини та в Статуті ООН; у ст. 26 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, яка забороняє дискримінацію на основі раси та національного походження; у Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм расової дискримінації; у ст. 14 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод Ради Європи, яка містить згадку про національні меншини в загальному недискримінаційному ключі.

У Європейському кодексі поліцейської етики визначено такі права працівників поліції:

- чітке визнання того, що працівники поліції наділені «тими самими правами та обов'язками, що й інші громадяни. Обмеження цих прав допускається лише в разі, коли це необхідно для здійснення функцій поліції в демократичному суспільстві відповідно до закону та з дотриманням вимог Європейської конвенції з прав людини»;

- працівники поліції повинні мати можливість у максимальному обсязі користуватися соціальними та економічними правами, включаючи право на заснування представницьких організацій, отримувати належну винагороду та соціальний захист;

- право на перегляд будь-яких дисциплінарних заходів незалежним судом;

- право на захист від необґрунтованих обвинувачень;

- право на свободу об'єднань, зокрема на формування і вступ до профспілок та інших представницьких асоціацій. Причому, відповідно до Закону України «Про Національну поліцію», поліцейським заборонено висловлювати особисте ставлення до діяльності політичних партій під час виконання службових повноважень, а також використовувати службові повноваження в політичних цілях;

- право на гідні умови праці. Працівники поліції мають право на «особливі умови в галузі охорони здоров'я та безпеки, зважаючи на особливий характер їхньої роботи». Ця позиція є важливою для формування в громадській думці поважного ставлення до професії поліцейського, завдяки чому поліція поповнювалася б гідними кандидатами. Крім того, якщо поліцейський отримує гідну заробітну плату, це зменшує ризики того, що він вдаватиметься до корупційних діянь.

Більшість цих прав на сьогодні втілено у вітчизняному законодавстві.

Принцип законності

Законність – це принцип реалізації цінності верховенства права, який вимагає від усіх соціальних суб'єктів неухильного дотримання вимог норм права.

Законність характеризує організацію та функціонування суспільства й держави на правових засадах.

Відповідно до ст. 8 Закону України «Про Національну поліцію», у діяльності поліції дотримання принципу законності означає, що:

- *поліція діє виключно на підставі, у межах повноважень і в спосіб, що визначені Конституцією та законами України;*
- *поліцейському заборонено виконувати злочинні чи явно незаконні розпорядження та накази;*
- *накази, розпорядження та доручення вищих органів, керівників, посадових та службових осіб, службова, політична, економічна або інша доцільність не можуть бути підставою для порушення поліцейським Конституції та законів України.*

Таким чином, діяльність поліції дозволена лише в певних законодавчих межах. Натомість громадяни мають право діяти вільно та на власний розсуд, якщо така діяльність прямо не заборонена законом.

Законність вимагає точного й неухильного виконання законів усіма учасниками правовідносин. Водночас законність не слід підміняти політичною доцільністю, адже це є прямим відступом від принципу законності, що спричинить порушення прав і свобод громадян.

У п. 43 Європейського кодексу поліцейської етики йдеться: «Поліція у своїй діяльності повинна завжди пам'ятати про основоположні права кожного, такі як свобода думки, совісті, релігії, висловлення поглядів, мирні зібрання, пересування і безперешкодне користування своїм майном».

Принцип рівності

Рівність перед законом – одна із фундаментальних правових і конституційних вимог, важлива умова існування правової держави. Принцип рівності є логічним продовженням принципу справедливості та передбачає чотири основні аспекти, які мають істотні відмінності, хоча не є окремими та самодостатніми:

- 1) рівна повага в межах певної схеми процесу ухвалення рішень – вимога виявляти рівну повагу до думки кожного;
- 2) неупереджене ставлення – вимога щодо однакового розгляду однакових випадків;
- 3) рівність розподілу – вимога стосовно отримання кожним рівної частки певного блага;
- 4) рівність результату – вимога, згідно з якою індивіди після процедури розподілу повинні опинитися в однакових умовах.

Нерівність не є оцінною категорією. Це – вихідна властивість усіх людей як *біологічних* істот. Проте людина як *соціальна* істота є рівною іншим у формальному вимірі.

Принцип гуманізму

Гуманізм – це світоглядний принцип, що означає визнання людини найвищою цінністю, віру в людину, її здатність до вдосконалення, вимогу свободи й захисту гідності особистості, ідею про право людини на щастя, про те, що задоволення потреб та інтересів особистості має бути кінцевою метою суспільства. Розуміння гуманізму як цінності і базового принципу в сучасну епоху нерозривно пов'язане зі світоглядною установкою та принципом *індивідуалізму*. Так, видатний американський вчений Амітаї Енціоні наприкінці ХХ ст. стверджував, що в соціальній практиці сучасного суспільства формуються нові основи моральних відносин. Нове «золоте правило» звучить так: ***«поважай і підтримуй моральний порядок у суспільстві, якщо хочеш, щоб суспільство поважало і підтримувало твою незалежність».***

У сучасному демократичному суспільстві філософія професійної діяльності також зазнає певних змін і спирається на модель «інформованої згоди»: у професійній діяльності

поліцейського згода укладається між поліцією та громадянським суспільством загалом. Передбачається, що використовуючи спеціальні засоби, поліцейський буде діяти задля забезпечення загальнолюдських цінностей, надаючи людям допомогу в тих випадках, коли вони самі про себе подбати не можуть.

Так, якщо на зауваження *чітко маркованої особи* – людини в поліцейській формі – громадянин не реагує, продовжуючи порушувати правила громадської поведінки, то *він (громадянин) потребує допомоги*, оскільки своїм психологічним станом і своїми діями може завдати самому собі й оточуючим невинної шкоди. *Допомога з необхідності як «інформована згода» поліцейського і співгромадян постає умовою легітимності застосування примусу та сили з боку поліцейського.*

У цьому самому аспекті виявляється також соціально-сервісна функція поліцейських послуг, що передбачає обов'язок поліції надавати на безоплатній основі фізичним особам, які цього потребують, домедичну та/або психологічну допомогу, а також допомогу у вирішенні певних побутових питань, якщо людина з тих чи інших причин не може належним чином вирішити їх сама. Зазначена функція наочно свідчить про *перехід сучасної поліції від карального до соціально-сервісного змісту діяльності.*

Принцип толерантності

Толерантність – це повага та визнання рівності, права інших на власні думки й погляди; має на меті прийняття інших такими, якими вони є, і взаємодію з ними на основі згоди. Толерантність – одна з фундаментальних цінностей демократії.

У п. 1.1 ст. 1 Декларації принципів толерантності зазначено, що: толерантність означає повагу, сприйняття та розуміння багатого різноманіття культур нашого світу, форм самовираження та самовиявлення людської особистості. Формуванню толерантності сприяють знання, відкритість, спілкування та свобода думки,

совісті й переконань. Толерантність – це єдність у різноманітті. Це не лише моральний обов'язок, а й політична та правова потреба. Толерантність – це те, що уможливлює досягнення миру, сприяє переходу від культури війни до культури миру.

Для забезпечення толерантності в суспільстві державна влада має сприяти створенню такого інформаційного поля, яке б культивувало в людині та суспільстві настанову на самообмеження, злагоду, співробітництво, емоційну стабілізацію та злагоду культур. Це також визнання легітимності законних інтересів іншого, що не суперечать моралі, відвертість відносно його досвіду, готовність до діалогу й розширення власного досвіду в цьому напрямі. Діяльність поліції як органу виконавчої влади має долучатися до цього процесу.

Зазвичай виокремлюють **чотири основні компоненти вироблення здатності до толерантності:**

- психологічну стійкість;
- систему позитивних установок;
- комплекс індивідуальних якостей;
- систему особистих та групових цінностей.

Діапазон вияву толерантності досить широкий: від уміння виявляти самоконтроль до відсутності вияву дискримінації й нетолерування таких дій відносно інших осіб.

Толерантність обумовлює співробітництво, взаємодію людей, комфортне та продуктивне співіснування, життя в одному мультикультурному суспільстві. Толерантність передбачає вміння і здатність поважати, приймати і визнавати *права інших людей, їх інтереси, смаки та свободу. Проте агресію, насильство, жорстокість толерувати не можна.*

Здатність до толерантності вважають базовою складовою професійної компетенції працівників поліції; ця здатність є запорукою успішної реалізації охорони й захисту інтересів, прав особи, держави, суспільства загалом.

Принцип свободи совісті

Свобода совісті слугує конкретизацією в нормативно-правових актах принципу толерантності. У широкому значенні *свобода совісті* – це можливість і здатність людини робити світоглядне самовизначення, нести відповідальність за вчинки й думки згідно зі своєю совістю; складова духовної свободи. Більш вузьке розуміння свободи совісті полягає у ствердженні незалежності людини щодо визначення свого ставлення до проблем світогляду, зокрема релігії.

Свобода совісті охоплює вимоги: *віротерпимості, віросповідання, віровизнать (або конфесійної належності), церкви та релігійної діяльності.*

Основні постулати принципу свободи совісті:

1) держава надає дозвіл на існування різноманітних релігій та віровчень, забороняючи водночас такі обряди й культи, що принижують людську гідність;

2) громадянам надано право сповідувати будь-яку релігію, входити чи виходити з релігійних громад, безперешкодно створювати нові релігійні течії чи конфесії на визначених умовах;

3) забороняється змушувати громадян до участі в релігійних актах, ритуалах чи обрядах;

4) громадянам надано рівні права в суспільстві незалежно від їхнього віросповідання;

5) права громадян на віросповідання захищаються державою від намагань обмеження їх з боку інших організацій;

6) держава гарантує рівні права перед законом усім релігійним конфесіям;

7) церква відокремлюється від держави, школа – від церкви.

У юридичному аспекті свободу совісті розглядають як правовий інститут, тобто *сукупність правових норм, що регулюють суспільні відносини, які виникають у процесі реалізації свободи совісті.*

Так, у ст. 3 (Право на свободу совісті) Закону України «Про свободу совісті і релігійні організації» йдеться: «Кожному громадянину в Україні гарантується право на свободу совісті.

Це право включає свободу мати, приймати і змінювати релігію або переконання за своїм вибором і свободу одноособово чи разом з іншими сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати жодної, відправляти релігійні культи, відкрито виражати і вільно поширювати свої релігійні або атеїстичні переконання».

Згідно зі ст. 4 (Рівноправність громадян незалежно від їх ставлення до релігії) цього Закону, громадяни України є рівними перед законом і мають рівні права в усіх галузях економічного, політичного, соціального і культурного життя незалежно від їх ставлення до релігії. В офіційних документах ставлення громадянина до релігії не вказується. Будь-яке пряме чи непряме обмеження прав, встановлення прямих чи непрямих переваг громадян залежно від їх ставлення до релігії, так само як і розпалювання пов'язаних з цим ворожнечі й ненависті чи ображення почуттів громадян, тягнуть за собою відповідальність, встановлену законом.

Сучасні науковці зауважують, що з інституалізацією України як секулярної конституційної держави, заснованої на подвійному принципі «не впроваджувати релігію» та «вільно сповідувати релігію», почало зникати власне розрізнення «церкви» та «секти», «національної конфесії» і «релігійних меншин», «традиційних» та «іноземних» релігій. На сьогодні Україна є чи не єдиною в Європі країною релігійного плюралізму (подібною є ситуація в Сполучених Штатах Америки).

Принцип гендерної рівності

Поняття прав людини в широкому значенні охоплює забезпечення *гендерної рівності*, тобто рівних прав та можливостей для жінок і чоловіків.

Гендер – це соціальна роль «чоловічого» та «жіночого» в певній спільності в певний історичний період, що пов'язана з традиціями, стереотипами, нормами й ідеалами чоловічої та жіночої поведінки. Гендер є базовою ідентичністю, за якою люди визначають і позиціонують інших, відповідно до якої очікується наша діяльність у суспільстві. Гендеру «навчаються» шляхом соціалізації, його формують протягом усього життя.

Основний міжнародний нормативно-правовий акт щодо забезпечення гендерної рівності – Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, CEDAW 1979). Приєднавшись до CEDAW, Україна взяла на себе зобов'язання щодо поступового забезпечення гендерної рівності в українському суспільстві та звітування кожні чотири роки про те, що було зроблено задля ліквідації дискримінації стосовно жінок у поточний період.

Гендерні відносини – це відносини влади, які фіксують нерівність «чоловічого» і «жіночого» в публічному просторі, що «вбудовані» в соціальні інститути. Учені зазначають, що коли говорять про гендер, то мають на увазі передусім нерівність, а не лише відмінність між чоловіками й жінками. Крім нерівності, ідеться про ієрархію, стратифікацію та владу.

Визначення поняття «гендерна дискримінація» наведено в ст. 1 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей чоловіків і жінок»: «Дискримінація за ознакою статі – дії чи бездіяльність, що виражають будь-яке розрізнення, виняток або привілеї за ознакою статі, якщо вони спрямовані на обмеження або унеможливають визнання, користування чи здійснення на рівних підставах прав і свобод людини для жінок і чоловіків». Серед основних

напрямів державної політики щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків зазначено недопущення дискримінації за ознакою статі (ст. 3). Зокрема, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини має повноваження людини у сфері забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків (ст. 9) – розглядати скарги на випадки дискримінації за ознакою статі; у щорічній доповіді висвітлювати питання дотримання рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.

Одним із ключових завдань правоохоронної системи є підтримання на високому рівні довіри населення. Подолання гендерних стереотипів – важливий крок на цьому шляху. Адже саме наявність жінок, наприклад, у патрульній поліції дозволяє значну частину конфліктних ситуацій вирішити без застосування сили, оскільки жінкам-поліцейським притаманна важлива риса – уміння домовлятися. Тому збільшення частки жінок у правоохоронних структурах, безперечно, сприятиме покращенню безпекового клімату України.

Принцип неупередженості

Неупередженість і рівність слугують конкретизацією етичного принципу справедливості в професійній діяльності поліцейського.

У п. 44 Європейського кодексу поліцейської етики йдеться: «Персонал поліції повинен діяти чесно і з повагою до суспільства і з особливою увагою до становища осіб, які належать до найбільш уразливих груп».

У Пояснювальному меморандумі щодо цього пункту зазначено, що «населення судить про поліцейську службу з того, як діє персонал поліції. Тому правильне поводження з боку кожного службовця поліції є передумовою довіри до поліції. Для того, щоб завоювати повагу населення, недостатньо лише діяти

згідно із законом, необхідно застосовувати закон гідно та з повагою до населення; необхідним виміром роботи поліції є вимога застосовувати закон зі здоровим глуздом і ніколи не забувати про поняття публічної служби.

Персонал поліції діє відносно населення гідно та шанобливо, якщо він є професійним, неупередженим, чесним, добросовісним, справедливим, політично нейтральним і ввічливим. Також поліція повинна по-справжньому усвідомлювати, що населення складається з окремих людей, які мають власні потреби та вимоги. Особливу увагу поліція має звертати на вразливі групи».

Принцип неупередженості безпосередньо пов'язаний з принципом свободи та прав людини (див. вимогу недискримінації).

Про терпимість і співробітництво може йтися лише за умови наявності гуманістичних цінностей. Відсутність останніх практично виключає діалог, толерантність. Гуманізм є реалізованою толерантністю поглядів і дій різних соціальних сил, компроміс різних, інколи протилежних, інтересів.

Принцип служіння суспільству

Принцип служіння суспільству – смислове ядро, навколо якого має вибудовуватися система ціннісних орієнтацій поліцейських. Професійне призначення поліцейських у демократичних країнах – служіння своєму народові та кожному його громадянину. Відсутність фіксації цього в нормативно-правових документах розбалансовує ціннісне поле діяльності поліції, оскільки позбавляє його центральної ідеї, смислової основи професійної діяльності.

Складаючи Присягу на вірність українському народові, поліцейський має усвідомлювати героїчність обраної професії, неминучість професійного ризику, бути готовим до виконання професійного обов'язку за умов вираженого ризику. Сучасна держава як захисник інтересів народу не може закликати

принести в жертву власне життя, але вона не буде мати майбутнього, якщо в лавах тих, хто їй служить, не буде жити дух такої сакральної готовності. На визнання пріоритетності ідеї загального блага, захисту національного інтересу, *нероздільності служіння суспільству й державі (тим паче правовій, а не злочинній державі)* здатна сильна особистість, спроможна органічно поєднувати захист прав як ціль із законом як засобом досягнення зазначеної цілі.

Принцип відкритості й прозорості

Відкритість і прозорість – обов’язкова вимога щодо здійснення будь-якої професійної діяльності в демократичному світі. Закритість професійної спільноти спричиняє появу корупції, безвідповідальність і вихід за межі професійних компетенцій, призупинення впровадження новацій у професійну діяльність, зменшення результативності цієї професійної спільноти стосовно суспільства й держави.

Відкритість поліції – наявність каналів взаємопроникнення для всього спектра соціальних, економічних і політичних сил, що передбачає зовнішню ретельну перевірку управлінських рішень інституцій публічної служби та їх реалізації.

Прозорість – максимально можлива доступність інформації про діяльність управлінського апарату, що передбачає формування жорсткого механізму громадського впливу на сферу поліцейської служби за допомогою представницьких інститутів, покликаних здійснювати ретельну перевірку й нагляд.

Відкритість більшою мірою характеризує соціально-комунікативний, а прозорість – функціональний зріз відносин і процесів, що відбуваються в публічному управлінні. Сутність відкритості й прозорості полягає в тому, що вони:

- захищають публічні інтереси, знижуючи вірогідність несумлінного управління та корупції;
- передбачають захист прав громадян, адже інформують про причини прийняття управлінського рішення та допомагають зацікавленим особам здійснювати право на відшкодування збитків за допомогою оскарження рішення.

Принципи відкритості та прозорості не можна ототожнювати. Певні сегменти роботи поліцейських містять службову та конфіденційну інформацію й не можуть бути відкритими для широкого загалу, але діяльність працівників поліції у цих сферах має базуватися на прозорих та зрозумілих механізмах і процедурах. Поліція зобов'язана поважати конфіденційність деяких відомостей з низки причин: недоторканність приватного життя особи, нерозголошення відомостей в інтересах слідства, принцип презумпції невинуватості, міркування безпеки тощо. Зазначені ситуації цілком регламентовані, у поліції завжди буде певна свобода дій для досягнення рівноваги між двома інтересами: готовністю надавати інформацію про свою діяльність як життєво важливим чинником забезпечення довіри населення та обов'язком дотримання конфіденційності.

Поліція повинна бути максимально прозорою перед суспільством і забезпечувати право на інформацію в межах, визначених Конституцією та законами України.

Законодавчо визначено порядок доступу до публічної інформації в діяльності Національної поліції України. Крім того, визначено офіційні джерела та обов'язок оприлюднення на офіційних вебпорталах органів Національної поліції нормативно-правових актів, що регламентують діяльність поліції.

Встановлено обов'язковість: громадського обговорення проєктів нормативно-правових актів, що стосуються прав і свобод людини, у порядку, визначеному Міністром внутрішніх справ; постійного інформування органів Національної поліції про свою діяльність у сфері охорони та захисту прав і свобод людини, протидії злочинності, забезпечення публічної безпеки й порядку.

У Законі України «Про Національну поліцію» передбачено реалізацію значної кількості заходів, спрямованих на підвищення прозорості поліції, підконтрольності діяльності поліції та її керівництва суспільству, зокрема представникам територіальних громад.

Згідно із Законом України «Про Національну поліцію», інструментами підзвітності поліції є:

- *публічне звітування керівництва підрозділів поліції;*
- *оцінка рівня суспільної довіри до поліції;*
- *висловлення недовіри керівництву поліції;*
- *поліцейські комісії з участю представників громадськості;*
- *можливість участі в дисциплінарних провадженнях представників громадськості.*

Одним з найважливіших елементів підвищення прозорості діяльності поліції стало *створення постійних поліцейських комісій, до яких обов'язково залучають представників громадськості.* Завданнями комісій є забезпечення прозорого добору (конкурсу) та просування по службі поліцейських.

Принцип безперервності

Безперервність – принцип та етична вимога до професійної діяльності не лише як частина службових обов'язків працівника, а як норма його повсякденного життя. Принцип безперервності реалізує уявлення:

- *на рівні стратегії професійної діяльності* – про роботу поліції як реалізацію комплексної програми із забезпечення правопорядку, із визначеними й затвердженими пріоритетами та планом дій;
- *на рівні організації функціонування поліції* – про службу поліції як безперервний і цілодобовий процес, роботу без перерви та вихідних;
- *на рівні культури професійної діяльності поліцейського* – про затвердження, реалізацію та адміністрування програм (або комплексу заходів щодо) службової діяльності,

службової підготовки й перепідготовки поліцейського, яка оптимізує роботу професіонала, спрямована на протидію службовому вигоранню та морально-професійній деформації;

- **на рівні інтеріоризації місії поліції, розуміння професії як покликання** – про особистісну моральну та світоглядну культуру поліцейського-професіонала.

Утвердження принципу безперервності ґрунтується на тому, що діяльність поліції не є жорстко обмеженою 40-годинним робочим тижнем, а передбачає вмотивовану необхідність понаднормової, інколи навіть на межі фізіологічних можливостей, роботи. Така мотивація пов'язана з особливим суспільним значенням задач поліції.

У Законі України «Про Національну поліцію» наголошено, що поліція забезпечує безперервне та цілодобове виконання своїх завдань. Кожен має право в будь-який час звернутися по допомогу до поліції або поліцейського, а поліція не має права відмовити в розгляді або відкласти розгляд звернень стосовно забезпечення прав і свобод людини, юридичних осіб, інтересів суспільства та держави від протиправних посягань із посиленням на вихідний, святковий чи неробочий день або закінчення робочого дня.

Згідно з вимогами цього принципу, пріоритетними завданнями працівників поліції є захист прав і свобод людини та громадянина, протидія злочинності, охорона публічного порядку, публічної безпеки. Такі завдання поліцейські повинні виконувати цілодобово та щодня, незалежно від того, перебувають вони на роботі чи у відпустці.

Згідно з ч. 2 ст. 18 Закону України «Про Національну поліцію», поліцейський на всій території України незалежно від посади, яку він займає, місцезнаходження і часу доби в разі звернення до нього будь-якої особи із заявою чи повідомленням про події, що загрожують

особистій чи публічній безпеці, або в разі безпосереднього виявлення таких подій зобов'язаний вжити необхідних заходів з метою рятування людей, надання допомоги особам, які її потребують, і повідомити про це найближчий орган поліції.

Зміст принципу безперервності зобов'язує працівників Національної поліції бути постійно на варті закону, не відмовляти в допомозі громадянам, увесь час виконувати повноваження, закріплені за ними законодавством. Формулювання вимоги передбачає певний стиль життя працівника: його **активну життєву позицію, небайдужість, дисциплінованість і відповідальність, здоровий спосіб життя.**

Принцип взаємодії з населенням на засадах партнерства

Здатність людей співпрацювати, взаємодіяти, впливати один на одного чи взаємовплив груп для реалізації спільної мети в сучасній науці оцінюють як **соціальний капітал**. Роберт Патнам у книзі «Творення демократії» доводить, що економічний успіх залежить від соціального капіталу. У суспільствах з багатим соціальним капіталом люди очікують, що їхні співгромадяни поведимуться передбачливо, зважаючи на потреби інших людей. Мережа товариств, неформальних зв'язків, часто неписаних засад створюють своєрідний моральний суспільний договір з прагматичним розрахунком. Такі суспільства мінімізують власні «операційні витрати», стають більш успішними.

Взаємодія поліції з населенням на засадах партнерства відбувається завдяки обміну думками й досвідом, створенню єдиної стратегії, досягненню взаєморозуміння, розгляду проблемної ситуації з протилежної позиції. Важливим моментом дослідження взаємодії є увага до механізмів резонансу думок, візій, почуттів, невербальних і паравербальних каналів комунікації.

Новітнім форматом у цьому напрямі стала **поліція діалогу** (поліція превентивної комунікації). Перспективним є застосування

практики медіації для примирення сторін у кримінальному провадженні, вирішення сімейних та адміністративних спорів. **Комунікативна компетентність працівника поліції слугує основою його професіоналізму.**

Концепція довіри як соціального капіталу є підґрунтям оцінювання ефективності роботи поліцейського підрозділу. **Довіра населення до поліції – перший критерій оцінки роботи поліцейського.**

Масова доступність технологічних засобів аудіо- та відеофіксації інформації, інтернет-технологій стала **модерним викликом щодо забезпечення контролю відповідності між задекларованими та реалізованими професійними задачами й методами роботи в діяльності поліції.** Межу діяльності громадських активістів та організацій щодо контролю за діяльністю поліції визначено на законодавчому рівні.

У Європі існують декілька моделей співпраці між поліцією та іншими організаціями, а також більш тісних зв'язків між поліцією й населенням. Важливим засобом досягнення цього зазвичай вважають децентралізацію в організації поліції, що передусім пов'язано з рівнем розвитку місцевої демократії.

Крім того, у плануванні та організації службової діяльності органів та підрозділів поліції враховується спрямування тісної співпраці та взаємодії з населенням на задоволення потреб цього населення, територіальних громад і громадських об'єднань, а також специфіка регіону, проблеми територіальних громад. У вказаному напрямі в Україні нині триває реалізація проєкту **«Поліцейський офіцер громади».** Відтворюються моделі співпраці та здійснення ефективного контролю діяльності добровільних помічників поліції для охорони громадського порядку під час масових заходів, акцій протесту, спільно проводиться правовиховна та правопросвітницька робота, розшук зниклих безвісті тощо.

Актуальністю вирізняються такі організаційні аспекти в реалізації принципу взаємодії з населенням на засадах партнерства:

- **забезпечення безпеки осіб, що беруть участь у кримінальному судочинстві;**

-
- створення умов, каналів комунікації для повідомлення викривачами інформації про порушення вимог Закону України «Про запобігання корупції» (спеціальні телефонні лінії, офіційні вебсайти, засоби електронного зв'язку);
 - створення державою ефективних умов для забезпечення конфіденційності та безпеки викривачів, а також осіб, які співпрацюють або раніше співпрацювали на конфіденційній основі з підрозділами кримінальної розвідки.

Принцип політичної нейтральності

Політична нейтральність поліції є запорукою реалізації принципів верховенства права і законності. Принцип політичної нейтральності є одним з базових принципів законодавства, що визначає правові й організаційні засади функціонування системи запобігання корупції в Україні, зміст і порядок застосування превентивних антикорупційних механізмів, правила щодо усунення наслідків корупційних правопорушень.

Цей важливий принцип професійної етики закріплений у багатьох нормативно-правових актах, зокрема в положеннях ч. 5 ст. 7, ч. 3 ст. 8, ст. 10, ч. 4 ст. 61 Закону «Про Національну поліцію» щодо органів і підрозділів поліції та поліцейських, які мають забезпечувати захист прав та свобод людини незалежно від політичних переконань і партійної належності, бути незалежними від рішень, заяв чи позицій політичних партій та громадських об'єднань, і котрим заборонено використовувати будь-які предмети, на яких зображена символіка політичних партій, та провадити політичну діяльність, висловлювати особисте ставлення до діяльності політичних партій під час виконання службових повноважень, а також використовувати службові повноваження в політичних цілях.

Поняття **«політична нейтральність»** (інакше кажучи, політична неупередженість) означає нейтральну (рівновіддалену та неупереджену) позицію уповноважених державою суб'єктів права щодо політичних мотивів, поглядів, переконань, платформ і програм політичних партій, рухів і сил (якщо вони діють правомірно), яка забезпечує сумлінне служіння осіб, на яких поширюється дія цієї статті (перелік див. нижче), українському суспільству, державі й територіальним громадам.

Принцип політичної нейтральності встановлює такі вимоги до діяльності поліцейських:

- вимагає, щоб політичні переконання осіб жодним чином не впливали на виконання ними своїх службових повноважень;
- передбачає, що ці особи виконуватимуть свої функції в будь-якій політичній ситуації, за будь-яких умов, попри зміни політичного характеру, які відбуваються в країні;
- встановлює імперативну заборону обстоювання інтересів певної політичної партії, використовуючи службове становище;
- категорично обмежує можливу демонстрацію власної партійної належності під час здійснення службових повноважень;
- закликає посадових осіб дбати про те, щоб кожна їхня дія чи причетність до політичних партій або виборчих блоків не зашкодила впевненості громадян у здатності уповноважених державою суб'єктів неупереджено виконувати свої службові обов'язки.

Необхідність політичної нейтральності поліції зумовлена тим, що:

- поліція – це інституція, покликана служити на благо всього народу, а отже, поліцейські у своїх діях не можуть відображати й реалізовувати інтереси лише певної політичної групи;
- перенесення політичної боротьби до підрозділів служби поліції може призвести до неузгодженості, розбалансованості

дій різних підрозділів, утрати контролю над ситуацією, до безладдя.

На законодавчому рівні Національній поліції надано спеціальний автономний статус. Безпосереднє керівництво, а також орган, що координує діяльність Національної поліції, перебувають поза політикою. Водночас, згідно зі ст. 21 Закону України «Про Національну поліцію», призначення на керівні посади в поліції відбувається процедурно за узгодженням політичних сил, що може викликати питання про політичну заангажованість керівництва. Важливо будувати роботу державних органів на професійній основі, а діяльність Національній поліції – на засадах законності, справедливості й рівновіддаленості від усіх політичних сил.

Етичний інструментарій

Узагальнення Правил етичної поведінки поліцейських, затверджених наказом МВС України від 09.11.2016 № 1179, дає змогу окреслити низку найбільш важливих вимог, які ґрунтуються на зазначених вище принципах професійної етики поліцейського та конкретизують їхній зміст:

1. За будь-яких обставин і стосовно будь-якої людини, як у робочий, так і в неробочий час, поліцейський зобов'язаний дотримуватися норм професійної етики.

2. Під час звернення до особи поліцейському заборонено виявляти свою зверхність, погрожувати, іронізувати, використовувати ненормативну лексику.

3. Поліцейський має поводитись коректно та не повинен допускати застосування насильства чи інших негативних дій щодо членів суспільства, а також, попри провокації, має залишатися неупередженим.

4. З метою зменшення кількості випадків застосування поліцейських заходів примусу, поліцейський повинен виявляти розсудливість, відкритість, почуття справедливості, володіти комунікативними навичками (переконавання, ведення переговорів тощо), а в необхідних випадках – виявляти керівні й організаційні якості.

Зокрема, незалежно від посади чи звання у відносинах із населенням поліцейський зобов'язаний:

- бути тактовним і доброзичливим;
- висловлювати вимоги чи зауваження, що стосуються особи, у ввічливій та переконливій формі;
- надати можливість особі висловити власну думку;
- до всіх потерпілих від злочинів або інших правопорушень виявляти повагу, охороняти їх безпеку та право на невтручання в особисте життя.

Під час виконання службових обов'язків поліцейський повинен:

1. Поважати й не порушувати права та свободи людини, до яких, зокрема, належать права: на життя; на повагу до гідності; на свободу та особисту недоторканність; недоторканність житла; на свободу думки і слова, вільне вираження своїх поглядів і переконань; на свободу світогляду і віросповідання; володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності; на мирні зібрання; на свободу пересування, вільний вибір місця проживання.

2. У кожному окремому випадку обирати той захід з-поміж заходів, передбачених законодавством України, застосування якого зумовить настання найменш негативних наслідків.

3. Неухильно дотримуватись антикорупційного законодавства України, обмежень, пов'язаних зі службою в Національній поліції України.

4. Виявляти повагу до гідності кожної людини, справедливо й неупереджено ставитися до кожного, попри расову чи національну належність, мову, стать, вік, віросповідання, політичні чи інші переконання, майновий стан, соціальне походження чи статус, освіту, місце проживання, сексуальну орієнтацію або іншу ознаку.

5. Поводитися стримано, доброзичливо, відкрито, уважно й ввічливо, викликаючи в населення повагу до поліції та готовність співпрацювати.

6. Контролювати свою поведінку, почуття та емоції, не дозволяючи особистим симпатіям або антипатіям, неприязні,

недоброму настрою або дружнім почуттям впливати на прийняття рішень і службову поведінку.

7. Мати охайний зовнішній вигляд, бути у встановленій формі одягу.

8. Дотримуватися норм ділового мовлення, не допускати використання ненормативної лексики.

9. Зберігати інформацію з обмеженим доступом, яка стала йому відома у зв'язку з виконанням службових обов'язків.

Крім того, ***під час виконання службових обов'язків поліцейському заборонено:***

- сприяти, здійснювати, підбурювати або терпимо ставитися до будь-яких форм катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання;

- допускати будь-які привілеї чи обмеження за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовною або іншими ознаками;

- використовувати будь-які предмети, на яких зображена символіка політичних партій, та провадити політичну діяльність, висловлювати особисте ставлення до діяльності політичних партій під час виконання службових повноважень, а також використовувати службові повноваження в політичних або особистих цілях;

- розголошувати та використовувати інформацію з обмеженим доступом, яка стала йому відома у зв'язку з виконанням службових обов'язків, у тому числі після припинення служби в поліції;

- знімати з однострою чи приховувати нагрудний знак (жетон), а також будь-яким іншим чином перешкоджати прочитанню інформації на ньому або фіксуванню за допомогою технічних засобів, крім випадків, коли поліцейський виконує службові обов'язки в режимі секретності;

- перебувати на службі в нетверезому стані, у стані наркотичного або токсичного сп'яніння, уживати тютюнові

вироби під час безпосереднього виконання службових обов'язків і в невстановленому місці.

Найчастіше негативна оцінка суспільством працівників поліції пов'язана з їхніми діями під час затримання, особливо якщо було здійснено відеофіксацію цих дій окремими громадянами або представниками ЗМІ. Безперечно, затримання як тимчасовий, короткочасний запобіжний захід, що застосовується з метою забезпечення дієвості кримінального провадження, припинення кримінального протиправного діяння, попередження уникнення особою слідства або суду, запобігання фальсифікації особою доказів та з метою запобігання іншими способами завадити здійсненню кримінального провадження має свою специфіку. З урахуванням попереднього досвіду та з метою недопущення зловживання владними повноваженнями, Правила етичної поведінки імплементують морально-етичні «запобіжники» в професійну діяльність правоохоронців щодо цих особливих випадків.

Так, *під час затримання поліцейський зобов'язаний* пояснити затриманій особі зрозумілою для неї мовою підстави для затримання та права затриманої особи, надати можливість з моменту затримання захищати себе особисто та користуватися правовою допомогою захисника, а також повідомити про факт затримання третій особі, яку повинна обрати затримана особа.

Під час затримання поліцейський також повинен:

- *за необхідності забезпечити затриманому надання медичної допомоги;*
- *у жодному разі не піддавати затриманого катуванню;*
- *не допускати жорстокого, нелюдського або такого, що принижує людську гідність, ставлення до затриманого;*
- *виявляти людське ставлення та повагу до затриманого.*

Поліцейський може застосувати заходи поліцейського примусу до затриманої особи лише в передбачених законом випадках, з дотриманням вимог законності, необхідності, пропорційності й ефективності заходу.

Також важливо пам'ятати, що *поліцейський виконує свої службові обов'язки в тісній співпраці та взаємодії з населенням*, територіальними громадами та громадськими об'єднаннями на засадах партнерства і спрямовує свою діяльність на задоволення їхніх потреб.

ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА

Принципи професійної діяльності слугують підґрунтям *професійного статусу поліцейського* – особливого становища в соціальній системі суспільства, пов'язаного з певними очікуваннями, правами й обов'язками. Межі цих очікувань, прав та обов'язків визначаються *основними принципами професійної етики поліцейського*.

До статусу поліцейських належить низка важливих факторів: *фіксація прав і соціального захисту поліцейських, умови праці та професійна підготовка*. Означені позиції потребують чіткішої артикуляції, доопрацювання та доповнення у вітчизняному законодавстві. Варті уваги передусім проблеми формування особистісних внутрішніх, власне морально-етичних якостей професіонала, а не лише набуття формально-зовнішніх, процедурних атрибутів професійної належності (носіння однострою, наявність жетона та службового посвідчення).

Прийняття **Етичного кодексу поліцейського**, вочевидь, стало б важливим кроком у постановці формулювань, ретельнішому аналізі й пошуку шляхів розв'язання етичних проблем професійної діяльності поліцейських, що має наблизити якість роботи поліції до стандартів західної професійної культури.

У Пояснювальному меморандумі до Європейського кодексу поліцейської етики зауважено, що Етичний кодекс поліцейського «змушує замислитися над тими цінностями, яким служить поліція як організація, та їх належним застосуванням. Такі ключові для поліції поняття, як “лояльність”, “згода”, “безсторонність”, “дискреція” та “професіоналізм” виграють від того, що в них буде спільне джерело та єдине значення, а отже, тлумачення, завдяки кодексу. Крім того, кодекс може допомогти сформулювати стандарти індивідуальної поведінки, засновані на почутті гордості від належності до поліцейської організації».

Автори цього видання висловлюють сподівання, що запропонована етико-правова систематизація основних принципів професійної етики поліцейського зробить свій внесок у визначення професійної ідентичності українського правоохоронця.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Василевська Т. Е. Етика в публічній службі : підручник. Київ : НАДУ, 2018. 256 с.
2. Декларація про ліквідацію всіх форм нетерпимості та дискримінації на основі релігії або переконань : резолюція 36/55 Генеральної Асамблеї ООН від 25 листоп. 1981 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/995_284.
3. Декларація про поліцію : резолюція № 690 (1979) Парламентської асамблеї Ради Європи від 8 трав. 1979 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_803.
4. Декларація про права осіб, які належать до національних або етнічних, релігійних і мовних меншин : резолюція 47/135 Генеральної Асамблеї ООН від 18 груд. 1992 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/995_318.
5. Декларація принципів толерантності : резолюція 5.61 Генеральної конференції ЮНЕСКО від 16 листоп. 1995 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_503.
6. Этциони А. Новое золотое правило и нравственность в демократическом обществе. *Новая индустриальная волна на Западе*. М. : Academia, 1999. С. 312–334.
7. Шіммельфенніг Ф., Зедельмаєр У. Європеїзація Центральної та Східної Європи. Київ : Юніверс, 2010. 288 с.
8. Європейський кодекс поліцейської етики : рекомендація Rec (2001) 10 Комітету Міністрів Ради Європи від 19 верес. 2001 р. URL: <http://pravo.org.ua/files/Criminal%20justice/rec1.pdf>.
9. Загальна декларація прав людини : резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 груд. 1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
10. Казанова Х. По той бік секуляризації: релігійна та секулярна динаміка нашої глобальної доби ; пер. з англ. О. Панича. Київ : Дух і Літера, 2017. 264 с.
11. Конвенція про права дитини : резолюція 50/155 Генеральної Асамблеї ООН від 21 груд. 1995 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021.
12. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : міжнар. док. від 4 листоп. 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

13. Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку : резолюція 34/169 Генеральної Асамблеї ООН від 17 груд. 1979 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_282.

14. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції : між нар. док. від 31 жовт. 2003 р. № 995_c16. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/251-16>.

15. Конвенція про права дитини : резолюція 50/155 Генеральної Асамблеї ООН від 21 груд. 1995 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021.

16. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

17. Марценюк Т. Гендерна рівність і недискримінація : посібник для експертів аналітичних центрів. Київ, 2014. 65 с. URL: <http://povaha.org.ua/wp-content/uploads/2015/01/dp-2014-17.pdf>.

18. Міжнародний кодекс поведінки державних посадових осіб : резолюція 51/59 Генеральної Асамблеї ООН від 12 груд. 1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_788.

19. Основи професійної етики та естетичної культури: до проведення масових заходів та спортивних змагань : навч. посіб. / за заг. ред. Г. М. Петрової, Т. А. Кумеди. Київ : КНТ, 2012. 192 с.

20. Основоположні принципи застосування сили та вогнепальної зброї службовцями органів правопорядку : резолюція восьмого Конгресу ООН з попередження злочинності та поведження з порушниками від 7 верес. 1990 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_334.

21. Патнам Р. Д. Творення демократії. Традиції громадської активності в сучасній Італії. Київ : Основи, 2001. 302 с.

22. Петрова Г. Деонтологічні засади службової діяльності: службовий етикет правоохоронця (поліцейського) : пам'ятка. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2015. 100 с.

23. Банчук О., Крапивін Є., Малишев Б. Поліцейські комісії в Україні: звіт за результатами дослідження. Київ : Софія-А, 2018. 192 с. URL: http://pravo.org.ua/img/books/files/1529505405police_commissions.pdf.

24. Про Дисциплінарний статут Національної поліції України : Закон України від 15 берез. 2018 р. № 2337-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2337-19#Text>.

25. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 8 верес. 2005 р. № 2866-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>.

26. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.

27. Про затвердження Порядку проведення оцінки рівня довіри населення до Національної поліції : постанова Кабінету Міністрів України від 7 лют. 2018 р. № 58. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/58-2018-%D0%BF#n10>.

28. Про затвердження Правил етичної поведінки поліцейських : наказ МВС України від 9 листоп. 2016 р. № 1179. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1576-16>.

29. Про затвердження Правил носіння однострою поліцейських : наказ МВС України від 19 серп. 2017 р. № 718. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1122-17>.

30. Про захист суспільної моралі : Закон України від 20 листоп. 2003 р. № 1296-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1296-15>.

31. Про Національну поліцію : Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.

32. Про свободу совісті та релігійні організації : Закон України від 23 квіт. 1991 р. № 87-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12/ed20181104>.

33. Статус поліції: міжнародні стандарти і зарубіжне законодавство / за заг. ред. О. А. Банчука. Київ : Москаленко О.М., 2013. 588 с.

34. Фукуяма Ф. Доверие: социальные добродетели и путь к процветанию. М. : АСТ, 2004. 730 с.

35. Щодо підвищення рівня толерантності та запобігання поширенню ксенофобських настроїв : рішення Національної експертної комісії України з питань захисту суспільної моралі 18 черв. 2013 № 32.

Довідкове видання

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО

Підписано до друку 13.07.2020. Формат 60х84/16. Папір офсетний.

Обл.-вид. арк. 3,0. Ум. друк. арк. 2,79.

Тираж 100 прим.
